

Vitomil Zupan
MENUET ZA KITARO
Na petindvajset strelov

Izdaja temelji na tisti, ki je izšla pri Pomurski založbi leta 1980.

ZELO VAŽNO JE PRITI NA GRIČ.

Ta stavek je kakor nekakšno geslo napisan na nekaterih listih, ki ležijo pred mano, popisani z raznobarvnimi tintami in svinčniki.

Knjiga je izdelana na podlagi tekočega dnevnika, ki teče nekaj strani in ponikne, kasneje se razblini v množico drobnih podatkov, nekakih osnutkov za sestavo pripovedi, nametanih besed, vsebine vojaške torbice iz zelenega platna, zvihanih šolskih zvezkov, letelih listov, kartonov, poččkanih koscev papirja. V vsem tem je bil nekak namen. Čitljivost ni največja odlika omenjenega materiala. Nekatera imena so podana samo z velikimi črkami, tu je prepisovalec samovoljno podajal cela imena ljudi ali krajev. »A« bi lahko pomenilo Albin ali Anton, pa še celo vrsto imen in priimkov. »G« bi lahko pomenilo kraj Gorice ali Grosuplje, treba se je bilo odločiti. Na več listih najdemo podpis pisca: Jakob Bergant, nekje piše Jakob Bergant - Berk.

Pri opisu nekega očividca in udeleženca bitke v Jenovem žlebu je zapisano: »Juriš! Na hrib!« je zaklical partizanski komandant. »A la montagna!« so kričali poveljujoči častniki italijanskega bataljona Macerata. Šlo je samo za pet ali deset metrov prednosti. Prva je z vrha zaregljala partizanska strojnica tipa zbrojevka. Sledi opis zmage in pripis: ZELO VAŽNO JE PRITI NA HRIB.

Na nekem mestu je opisano, kako čepi Bergant visoko v rogovili drevesa, spodaj po cesti pa drdrajo mimo nemški tanki z odprtimi kupolami. V kupoli stoji poveljnik tanka. Skriti partizan mu gleda v tilnik – kar se Nемеc začne obračati in gledati navzgor v drevje – začutil je pogled. Da bi pretrgal neljubo zvezo, reče v sebi brezzvezni stavek KAKO VAŽNO JE PRITI NA HRIB; Nемеc se odpelje naprej.

V zadnjem delu materiala pa je nekje zapisano z odločno pisavo: VAŽNA JE POT, NE CILJ; CILJ SE ODMIKA KO ZAHAJAJOČE SONCE.

Veliko je zbranih rekov, izrekov, misli, ki so vpisani včasih brez opazne zveze z zapiski, včasih pa celo kot njihov del. V to knjigo nisem mogel vključiti niti četrte nakopičenega spisja, ki je kaj raznovrstno. Kar pol zvezka je na primer premišljanja o odnosih med podaniki in oblastjo, ki ga zaključuje zapisek iz XXV. poglavja Machiavellijevega Vladarja: »Menim, da je srečen tisti, ki ubere svoje ravnanje z naravo časov, kakor je nesrečen tisti, s čigar ravnanjem časi ne soglašajo.«

Zapiski so očitno tudi iz različnih časov, povezani v eno. Z obledelo pisavo je napisano, npr.: Noč, ki jo imenujem noč češnjevega cvetja. Drevo – zvezde kakor lističi belih cvetkov, utrinki. Čez Suho krajino. Menuet. Lajajoči psi, rigajoča mula, stroga tišina in kamenje v gozdu. – Temu listu je dodanih vsaj dvajset papirjev, ki opisujejo veliko podrobnosti, dogodkov, ljudi, in verjetno časovno spadajo pred omenjeno noč in za njo, papir je bolj bel, pisava mirnejša.

Žlica, zapičena v lužo strjene krvi. Bojišče nad S.

In zvitek novejših listov. Takih primerov je veliko.
Domotožje za človekom – in sladostrastna želja po
večni samotnosti se mešata na poti iz V. v R. G.

Prazne pisarne. Spomini uradnika, ki je ljubil svoje
akte.

80 fašistov. Kri priteče po klancu. Srajce neuporabne.

Velikan, ki se leno valja v oljnati tekočini; mrzel,
grozen, teman, brezčuten se obrača v razpenjenem
valovju. Noč z medlo bleščavo skozi oblake.

Žakelj bomb namesto blazine za zglavje.

Takim kratkim beležkam sledijo dodatki, skozi vse
pa se vleče nit neke poti. Tej je skušal slediti zapiso-
vavec, tej se je posvetil tudi prepisovalec. Ne da se
tajiti, da je dodajal tudi iz lastne izkušnje. Šlo mu
je za zveznost, vprašanje zanimivosti ga je najmanj
peklilo.

Ljubljana-Barcelona 1973/74

»Boga sem videl mrtvega, a smejočega se.«
Jose Garcia Villa

»Vsa dežela je opustošena, a nihče si tega
ne jemlje k srcu.«

Jeremija 12,11

»Nič drugega nimamo kakor čas, v kate-
rem živi celo tisti, ki nima stanovanja ...«
Balthasar Gracián, 1653

»V človekovem svetu je lepota zvezana s
trpljenjem in trpljenje z odrešenjem. Nič
podobnega ne vidimo v Naravi.«

Henry Miller, *Nexus*

»Vsakdo veselo koraka k zločinom pod
praporom svojega svetnika.«

Voltaire, *Filozofski slovar*

»Vsakomur lastni značaj kroji usodo.«

Kornelij Nepot

»Ne spregovori takoj. Z dlanmi si pokrij
obraz; pusti, naj čas odmeva v tebi. Koliko
ljubezni si bil sposoben, moj brat?«

Giannini, *Neznanci*

Škripanje slabo namazanih zavor.

Tramvaj se je počasi ustavil. Zelen in bel, v barvah mesta. S hiše onstran ceste je z okna v drugem nadstropju izzivalno visela ostro rdeča zastava s črnim kljukastim križem na belem polju.

ZELO VAŽNO JE PRITI NA GRIČ.

V tistem žolto sijočem, ne vročem soncu oktobra 1943. V razliti luči, ki je začarala predmestje v prozornost akvarijev. Tudi vse gibanje ljudi, vozil in konj (vpreženih v težak parizar) je bilo plavajoče, brez sunkov. Kakor da je vsak nagel gib sumljiv. Umerjeni šumi so obzirno segali v sladko tihoto popoldneva. Tudi tuje, temno zelene uniforme so hodile počasi po pločniku. Obraz nemškega častnika pod gizdalinško vzvalovljeno kapo z bleščečim črnim ščitnikom. Nekaj je v tej sestavi zelenega, črnega in srebrnega. Pogledal je Marjano, ki je ob meni stopala v tramvaj, potem je ošinil še mene s pogledom, v katerem je ležala narejena vzvišena malomarnost. Kakšnih petinšestdeset kil; z levim krošjem bi ga podrl ko slamnato lutko. V lepo zglajenem črnem usnjenem toku mu je tičala (zelo verjetno) parabola, Mauser Reiterpistole 7,35. Tako bi sodil po dolgi cevi, ki je spodaj gledala iz toka; domet tisoč metrov. Zakaj se je hudič obrnil? **ZELO VAŽNO JE PRITI NA GRIČ.**

Vtem sva se z Marjano vzpela po dveh stopnicah v voz električne železnice (ona ni Nemca niti opazila; s prsti se mi je rahlo dotaknila lica). Nikomur se

ne mudi. Vrgel sem pogled na peščeno rumeno hišo z zaprtimi okni, v katerih se je bleščal odsev sonca. Mimo so trije postreščki v delovnih oblekah na veliki ploski cizi peljali nekaj sežnjev visoko kuliso za gledališki oder, nekak balkon z ovijalkami, ali kaj.

Tramvaj je potegnil. Marjana me je gledala s široko odprtimi očmi: njih svetla modrina je bila zamegljena s skrbjo – ali s hudo slutnjo?

Nisem mogel vzdržati pogleda. Pot, ki je pred menoj, ne prenese velikih skrbi, usodnih slutenj, predirajočih spominov in nežnosti. Sploh ni prav, da sem dovolil Marjani iti z menoj na tramvaj. Pesem, ki se začinja ta hip, je čisto drugačna. Ko sem v pogledu zajel ceste, hiše, mimoidoče, uniforme, odhajajočo kuliso ... sem videl – legendo. Treba je pobegniti iz legende, ki ji pripada tudi Marjana. Neka, mislim, holandska slika je bila taka, podoba s cesto in drevesi – in procesijo z banderom; tudi tistile pes, ki gleda za nami, je bil s slike.

Ali res slišim odmev neke zavijajoče sirene ali se mi samo zdi?

– Ali se boš vrnil? je polglasno vprašala Marjana. V prilegajočem se modrem kostimu, z belim ovratnikom. Iz legende.

Povsod je polno ljudi, ki hodijo, govorijo, odhajajo, prihajajo, se prikazujejo, izginjajo, v različnih opravah, ljudje, angeli, roboti, živali, sirote, vrednote, žrtve in rablji. Od sirene in navideznosti življenja lahko človek začne blesti.

– Poglej, sem rekel Marjani, kolikor sem mogel enolično, ravno po tej poti so prihajale rimske legije

z juga v Emono, tod so jahali azijski konjeniki na Apeninski polotok.

– Ali se boš vrnil?

– Tod so hodile karavane trgovcev ...

– Morda te ne bom videla nikoli več.

– Tudi v stari vojni od leta štirinajst do osemnajst so tod korakale vojske.

Tramvaj se je ustavil. Vztrajnost mase je pritisnila Marjano obme. Začutil sem njene prsi in stegna. V hipu sem doživel vse njeno telo od ramen do pet. V legendi in na holandski podobi tega ni bilo.

Voz je potegnil. To pot je pritisnil mene ob Marjano. Tiho sem rekel:

– Tod teče tudi starodavna pot ptic selivk ...

To ji je bilo všeč, nemara. Še ena postaja. Ne vem, zakaj podaljševati preteklost – sedanjost se začenja tamle dol, med ogradami, bunkerji in španskimi žičnimi jezdecimi. Preživimo še te hipe v preteklosti.

Tista zadržana vznemirjenost kakor ped tekmo.

– Zdaj si rečeva zbogom, Marjana. Ne oziraj se za mano. Odidi. Da kdo česa ne posumi. Misli si, da sem odšel na ekspedicijo v pragozd – da raziščem neke brzice reke NEVRNISE. Nobena teh uniform bi ne razumela tega. Če me ujamejo Švabi, se bom branil tako, da jim bom razlagal v svoji še kar dobri nemščini, kako me zanima relativnost vseh pojavov. Poslušaj me, prosim te, če ti je res kaj do ptic selivk: zdajle izstopiva in greva brez besede vsaksebi. Nekaj smešnega mi prihaja na misel, in to v trenutku, ki ne pripada nikomur.

Ne vem, od kod se je vzela čisto pristen smeh v meni. In ko sem rekel:

– Premisliti bi moral o svoji narodnosti, vsaj enkrat. Za Italijane smo schiavi, za Avstrijce vindišarski psi, za Evropo Balkanci, za Balkan avstrijakanti, za večino sveta pa nekaj med Turčijo in Češko ...

... je užgal top z ljubljanskega gradu (verjetno spet v gozdove Mokrca in Krima) ...

... in tramvaj se je ustavil na zadnji postaji. Voznik je iztaknil ročico.

Med izstopanjem sem potegnil Marjani z dlanjo čez dolge plave lase, potem pa sem lahkotno stopil na pločnik, se obrnil na desno in odšel, ne da bi se ozrl. Z vsakim korakom sem se bližal sedanjosti, dokler nisem s celom udaril obnjo. Imela je obraz in v njem drobne lisičje oči. V ozadju je stal debel mož z debelimi ustnicami. Še naprej straža. Žica. Stražni bunkerji, odmaknjeni španski jezdec – onstran pa košat hrast z rahlo orumenelimi listi. Uradnik je pogledal mojo ponarejeno prepustnico, potem pa zapičil ostri očesci vame.

ZELO VAŽNO JE PRITI NA GRIČ.

V elegantni obleki (krojeni po meri, lep tvidast suknjič, temno modre hlače, mehki čevlji, za tiste čase vsega zavidanja vredna sončno rumena kravata), z lakiranimi nohti (zaradi pokerja) – sem odkorakal proti košatemu hrastu – onkraj žičnih ovir. Ne dihati prehitro. Zbogom, Ljubljana.

Nekaj desetih metrov grem po levi strani velike ceste do odcepa stranske, ki vodi na določeno mesto, na zbirališče. S telesa padajo okovi, na duši pa leži težki stekleni zvon previdnosti. Gledati samo predse, a videti na vse strani.

Voz s konjem se premika s sončne zahodne strani. Ženska z nahrbtnikom odhaja po desni plati cestišča iz mesta. Tri dekleta s cekarji. Možak z odpetim površnikom. Dva mlada nemška vojaka s šmajserjema, malomarno vrženima prek desnega ramena, se šalita med seboj. Eden ima zelo širok smeh, vrat ožgan od sonca, a pri ovratniku je videti čisto svetel pas kože; kopal in sončil se ni veliko v preteklem poletju. Niti ne pogledata me, ko grem mimo. Po njunem izgovoru sodim, da sta doma prav s severa Nemčije. Hodil sem enakomerno, na videz brez misli. A dobro sem zaznal vsak šum, videl sem vsako bilko trave, slišal sem, kako je nekaj zazvenelo v vojakovem žepu, kratko, kovinsko, ko da je v premiku udaril žepni nožek ob drugo kovino, morda ob tulec patrona, morda ob vžigalnik. Dobro sem videl tudi navpično vijugo modrega dima iz dimnika pritlične hiše. Prah na listih pritlične obcestne jablane. Majhen mršav pes je stal negibno nekaj korakov od igrajočih se otrok, fantka sta balinala s kamenjem, in gledal konja, vpreženega v voz. Voznik je sedel sključen na kozlu. Podolgast megličast oblak je ležal čez položni grič. Starec, ki

sežiga kup plevela in odpadkov na vrtu. Udarjanje kladiva izza zidov – nemara je za hišo delavnica?

Kako malo vem o tej bližnji okolici, ki me obdaja. In kaj mi je znano o planetu, na katerem živim? Nekje v nekem pragozdu teče navadno življenje, naravni boj za obstanek. Neka ovijalka, ki jo je odtrgal orkan, vihra z visokega drevesa. V velikem morju se vpliva plankton v čeljusti plavajočega kita. Bombardiranje mest in železniških križišč. Podmornica torpedira ladijski konvoj. Veter nosi puščavski pesek čez nemške in angleške tanke, katerih topovi bruhamo granate. Ptič poje v nekem razdejanem parku. Vojaki padajo pod rafali strojnic. Otroci, spočeti med dopusti, se rojevajo. Telefoni, telegrafi, mreže obveščevalnih služb, radijske oddaje. Kriki ranjencev. Petje zborov. Bele ledene gore Arktike v medlem soncu. Neko naselje v pustinji. Jahači v savani. Kričavi govori osvajalcev. Policijski zapori in koncentracijska taborišča, skrita pred očmi sveta. Igranje na kitaro. Smrt ptice pevke v nastavljeni mreži. Ročne bombe. Strelniki prsobrani. Perice ob reki. Tovarne. Ceste. Dež čez gorsko kmetijo. Nekdo moli v prazni temni cerkvi. Otrok v zapuščeni kolibi umira od lakote. Vse v tem trenutku.

Z velikanskim naporom se človek s svojo vednostjo in domišljijo prebija iz svojega utesnjenega okolja v vse, kar je. Kar je na Zemlji. In se širi v vse – kar sploh je, povsod, v vseh časih in prostorih veseljnosti. Potem se mora vsak hip vračati v to in tukaj. V svojo nevarno okolico. Pa spet begati v zrak, v vodo, v zemeljske labirinte. V vulkansko lavo. V ozvezdja.

Verjetno ti gre vse to skozi glavo, kadar te postavijo ob zid, da te bodo ustrelili? Morda tedaj v odlomku trenutka občutiš in zaznaš vse, kar se dogaja kjer koli, kadar koli, vse misli, občutja, korake ljudi, vse prelivanje sokov v rastlinah, vse premike najmanjših živali pod drevesno skorjo, vse kamne, ki se vale po dnu rumene narasle reke – in potem te preseka zavest bližnje okolice in tvoje usode v njej. Čemu koristi vse to beganje iz sebe in vase? Zamislimo se v lastno predzavest. Novorojenci, ki jih je dal poklati Herod, niso begali nikamor. Konj, ki ga peljejo k mesarju, pa pravijo, da duha smrt. Človeški vrsti je dana najvišja zavest dogajanja, z njo veliko muke in nepotrebne napore. Zavest, vednost, spoznanje, zavedanje. Videti, slišati, tipati, duhati, okušati, občutiti, misliti. Vse to je v začetkih služilo lovu in boju, nabavljanju hrane in ohranjanju življenja. Kasneje pa se je razvilo v neznanska področja omik. Modroslovja, ideje. Spori idej. Boj misli. Izum smodnika. Puška. Top. Bomba. Parni stroj.

Vse živi v kapljici meglene zavesti.

Treba je biti vključen v *ta* odlomek trenutka. Ne bežati na Semiramidine viseče vrtove. Zdaj je vojna na življenje in smrt med različnimi vrstami ljudi. Tudi jaz stojim v neki armadi. Na naši strani je pravica – na oni strani krivica. One na drugi strani učijo ravno tako. Vključiti se je treba v sovraštvo. To ni odprava k neznanim brzicam neke reke v osrčju Afrike. Najteže je tistemu, ki ni sposoben stopiti se s svojo okolico v eno. Peljejo ga na streljanje, on pa premišlja o duševnosti svojih krvnikov. Mučijo ga, on pa občuti

smešnost svojega položaja, gledanega z galaksij. Obsojen je na to, da bo zmeraj in povsod žrtev, nikoli rabelj, nikoli osvajalec, nikoli zmagovalec. So morda kdaj časi, ki znajo ceniti take ljudi – *ta* čas prav gotovo ni tak. V zadnjih poglavjih svojega *Vladarja* se z enakimi mislimi ukvarja modri Machiavelli. »Srečen je tisti,« tako nekako pravi, »ki ravna v skladnosti z naravo časov« – kakor je nesrečen tisti, ki živi v nasprotju s to naravo.

Če ne zgrabim in usmerim svojih občutij, če se ne naučim misliti, kakor to čas zahteva – bom morda sam občutil resničnost Machiavellijevega spoznanja, Niccolò pravi tudi (zelo modro), da usoda raje služi ognjevitežem kakor tistim, ki se hladno lotevajo vsega. Kako bi igral nogometaš, če bi do dna premislil, kaj pravzaprav počne – da je eden v tropi, ki se podi za kosom usnja. In kaj to pomeni, pogledano iz globin stotisočletij in iz neskončnih prostorov, kjer krožijo ozvezdja. Ne smem pozabiti, zakaj sem tako neumno izgubil boksarski boj s tistim Nemcem pred vojno: on je položil v vsak udarec vso svojo usodo, jaz pa sem premišljeval o razliki med tekom na 800 metrov in bojem na pesti, in bogve o čem še. Deloval sem kot avtomat – in izgubil po točkah. Zakaj sem pa v gostilniškem pretepu obrnil marsikoga na glavo? Ker sem deloval po nagonu. Ob cesti je bilo smetišče, roj muh je krožil nad njim, sedal in se dvigal. Rodu muh stoje nasproti rodovi mravelj, čebel, termitov. Vse vrste živali zagledam v domišljiji. Vse živi enako v vseh časih, samo človeška vrsta spreminja svoj način življenja. V vsakem trenutku bi bilo

treba razumeti vse, predati se pa samo tistemu koščku doživljanja, ki je pospeševalen za nadaljnjo pot.

Allons enfants de la patrie,
le jour de gloire est arrivé ...
Korakajmo, otroci domovine,
prišel je slave dan ...

Zapojmo čisto potihem. Nedaleč stoje tisti, ki ob večerih pojejo Lili Marlen.

Še tiše: Vstanite sužnji iz temine ...

Muha mi je brnela tik ob ušesu. Vojaki v zelenih uniformah ne lovijo muh. Oni zaničujejo muhe, kapitulantske Italijane, svoje kvislinge, nearijce. Oni so gosposko ljudstvo z eno samo idejo, učlovečeno v vodji.

18
19

Ah, vetrček, vleci
čez strme gore,
kjer fantje slovenski
za dom se bore.

Ta hiša kaže rebra, omet je odpadel v zaplatah, videti je rdečkaste opeke. Vrata so zaprta, okna zabita, kot da nihče ne stanuje tukaj.

Tam gori na Gorenjskem strojnice pojo,
nemškemu soldatu pri srcu je hudo.
Hotel je imeti križ jeklen,
a zdaj dobil je križ lesen.
Na grob – Lili Marlen ...
Na grob – Lili Marlen ...

Pri francoščini smo brali zgodbe o Napoleonu. Ne vem, po kateri reki se je vozil z ladjo, ko je (po svoji navadi) iznenadil mladega častnika iz svojega spremstva z vprašanjem: koliko orlov je nad to reko? Mladi oficir je izstrelil odgovor: En sam, veličanstvo. Un seul, sire. – Vojak mora biti: bister, nagel, vdan. Hura! A poročnik je bil poklicni vojak.

To vojsko bomo dobili, je rekel Švejk. A Švejk je bil mobiliziranec.

Jaz pa sem že drugič dobrovoljec. Prvič se je ob nemškem vpadu vse skupaj končalo prav neslavno. Lahko so se nam v Zagrebu smejali tisti blede nemški mladeniči, ki so v temnih uniformah sedeli na tankih in jedli prepečenec z margarino in marmelado. Na glavni ulici hrvaške prestolnice. Pridrdrali so, otroci domovine, in zavzeli še eno državo. Mi smo pa gledali, kako bomo prišli domov.

Tako, tako je treba misliti, smrt fašizmu.

Čebele so še živahne, na cvetih gavtrože jih je videti; krilca se jim bleščijo v soncu. V tem lažnem miru čutim nekak klic, poziv, ali pa je to nujnost. Zakaj moram pravzaprav iti natančno po tej cesti, priti na točno vnaprej določen cilj? Zadaj ostaja preteklost sredi žičnih ovir in pred menoj je neka prihodnost, nekaj se giblje, ali pa je to samo moj občutek? Nekaj se dogaja v tem jasnem dnevu. Tam doli so morda nekakšni viharji, tam v tistih gozdovih, v meglenih gorah, na jugu. Noč bo še ta večer. Kako se bom vračal v to mesto, morda v verigah, enkrat sem se že. Morda na konju. Zima bo, zima in vse bo zavel sneg. Tudi vse spomine. Pred menoj hodi dekle precej čednih nog, lepih las, pregiba se v bokih, ne ozre se. Dekle je lepe postave, a ta trenutek me popolnoma nič ne zanima. Ob poti kos papirja, časopisa, na njem piše Slovenec z velikimi črkami. Naslov časopisa. Tam je reka. Tam je most. Čez most bo treba in potem levo do gostilne z napisom »Pri žabi«. Čistost nekega trenutka. In vendar leži v zraku napetost. Nekaj med preteklostjo in prihodnostjo. Čudno, vse je tako, kot da bi moralo tako biti.

In vendar, ja, vendar odhajamo na vojno. Včasih so imeli nekake duhovne vaje pri odhodu na vojno, ali so se napili, poveseljačili so, kako da zdaj odhajamo brez vsakih duhovnih in telesnih vaj? Čisto tiho, s ponarejenimi dokumenti in s prepustnico za naše, z majhnim listkom, zašitim v obleko. Skrivnost, ki

bi nas lahko stala glavo. A vojna je vendar zmeraj bila in tudi naši dedi, pradedi, očetje, vse to je padalo v vojnah. Same vojne. Homer poroča o vojnah, indijski epi, kitajske pesmi in legende, najstarejši viri vseh omik poročajo o vojnah, o uporih, o spopadih, o bitkah. Prerok Izaija pravi o Luciferju: »Kako si padel z neba, danica, sin zore, zgrmel na zemljo ...« Rekel pa je baje Lucifer: »Povzpел se bom v nebo, nad Božje zvezde bom povzdignil svoj prestol. Na gori zborovanja bom sedel.« V Janezovi Apokalipsi beremo, da je nastala vojska v nebesih, tako da so se Mihael in njegovi angeli vojskovali zoper zmaja in zmaj se je vojskoval, titani so se vzdignili zoper ustaljeni svetovni red, zoper Zevsa, kralja bogov, in napadli Olimp, sedež bogov. Že sedemsto let pred Kristusom poroča Heziod o Prometeju, ki je ukradel ogenj na Olimpu in ga prinesel ljudem. Spomnil sem se pravljic s Tihega oceana, z otokov, ki pripovedujejo o uporu, ki je izbruhnil v nebesih, potem ko je bog uredil zvezde, z bliskom premagal upornike in jih vrgel na zemljo, in od takrat se bojuje na zemlji mož zoper moža, ljudstvo zoper ljudstvo, žival zoper žival, riba zoper ribo, homo homini lupus, človek človeku volk. Ta stari izrek mi je prišel že tolikokrat na misel. Stari židovski Jehova se ponekod imenuje Sabaot ali gospod bojnih trum in neki filozofi pravijo: Vojna je naravno stanje človeštva. Torej prehajam v naravno stanje. Odhajam. To so se mi zdele prave duhovne vaje, vendar vojna traja že toliko časa. V mestu sem se vojskoval ravno tako, kakor se bom zunaj, samo da sem v mestu nosil zlikane hlače, kate-

re sem si ogledal ta hip. Nosil sem čevlje iz mehkega usnja, nosil sem klobuk postrani, in vendar smo se v nočnih sencah spremenili v vojake. A zdaj je drugače. Mestna gverila je mestna gverila. Zdaj odhajamo v neko grmado, v neko vojsko, v nekaj neznanega; tamle na jugu je, v tistih gorah. Šel sem čez most in gledal valove. Rekel sem si: Ti valovi že tečejo izven žice.

Grem čez most, tam je gostilna, na njej napis »Pri žabi« in grozd. Ženska, ki je šla pred menoj, vstopi in se ozre med vrati, pogleda me in vidim sivo modro barvo v njenih očeh. Pogleda me tako, kakor da se me boji. Stopim v prostor, kjer je točilnica. Za točilno mizo sloni debela točajka in počasi nataka kozarec človeku, ki sloni tam in ima časopis v levem žepu kakor jaz. Predenem časopis iz žepa v žep, kakor je dogovorjeno. V tistem hipu vstopita dva starejša Nemca, zdolgočasena, in zahtevata vino. V kotu sedi človek in bere časopis. Vsi ti (razen Nemcev) so možni kandidati za odhod. Morda nas odhaja več. Nič ne vemo. Nekdo prihaja iz stranišča in si naroča kozarec. Tudi jaz, kolikor morem sproščeno, zahtevam svoj kozarec. Vojaka me niti ne pogledata. Počasi pijem in delam svoje duhovne vaje naprej, ker nimam drugega opravka. Gledam roke vseh teh ljudi. Nemca sta videti po poklicu preprosta moža. Popijeta na brzino in odideta.

Strahotno sem vtisnjen v to uro in v ta prostor, ki diši po kislem vinu. Nikoli ne veš, kje te čaka iznenađenje. Kdo je ta človek z živimi očmi, ki je vstopil? So

časi, ko komu ni všeč tvoj nos, tvoj suknjič, pogled, morda tvoja hoja, tvoj ustop, kretnja, način, kako si si prižgal cigareto. Prav nič ni odvisno od mene. Ali bom odšel, kdaj bom odšel, kam, kako, s kom? Krmilo lastne usode mi je padlo iz rok.

Pot čez Ljubljansko barje. Pot, ki pod podplati dela občutek nečesa mehko prijaznega v tem popoldnevu. Pot petih ljudi. Spredaj hodi Janez, vodič, za njim Vesna in ob njej Miško, za njima jaz in prav zadnji stopa čuden človek v črni obleki, z brezizraznim obrazom, zelo molčeč, vase zaprt možak. Pot petih ljudi, od katerih trije nosijo cekarje, ženska nosi mrežico in v njej je videti kangle za mleko.

Janez se obrne in pravi: »Treba se je pogovarjati, navadno, glasno, neprizadeto. Pogovarjati kakor ljudje, ki gredo v vas po mleko.« In čez čas nekoliko nervozno pristavi: »Govorite, sem rekel!«

Kadar pravimo neobličnost, brezobličnost, ali pri tem mislimo drevesa, grmovje, pokrajine? Hrast ima vsak svojo obliko, vsaka smreka ob cesti svojo. Vsak grm ima svojo obliko in tako rečemo, to je leska, to je črni trn, ono brin. Kosi življenja pa nimajo opisne oblike. Množica vidnih dogajanj, še večja množica neopaznih. Kakšno obliko ima tale hip? Ali ima obliko sonca, ki pada v zaton? Obliko vonja v zraku, tega čvrstega, v mestu neznanega vonja? Šum ptičjih peruti? Ptič je sfrfotal z bližnjega grma in odletel v notranjost loga, stran od steze. Človeški čuti skušajo zajeti človeško okolico, zaprti so v potujoče človeško telo, ki hodi, se prestopa, koraka, pač k nekemu cilju. Če cilj sploh je. Puška meri v cilj, zadene ali ne.

Tudi za človekovo življenje pravijo, da je usmerjeno ali zgrešeno. Puščica je navadno nekam usmerjena. Ali je človek puščica s ciljem ali puščica brez cilja? Vidim roj v nebo ustreljenih puščic, mladost jih nosi proti soncu. Potem se obrnejo, obstanejo, padajo proti tлом. Najprej je bil cilj sonce, potem je prišel obrat, in kaj potem? Padec. Čedalje hitrejše padanje. Ali je vmes še kaj?

Tam zadaj je ostalo predmestje, blok, žice, straže. Poti nazaj ni. V vzgonu mi je šlo vse prepočasi in nisem mogel ukrepati ne soodločati o tem, kaj se bo zgodilo z menoj naslednji trenutek. Drugače je bilo, ko sem se hodil smučat, ko sem šel po svetu, ko sem stopal v boksarski ring, ko sem plezal po gorah, ko sem hodil v šolo, na predavanja, kjer sem se učil književnosti, ko sem se vozil z biciklom na morje. Zmerraj sem lahko spremenil pot. Zdaj ne več. Poti nazaj ni. Pred mano se razgrinja neznano in neka stroga trda preddoločnost. Volja je iznad mene. Izven mene. Neznano kje. Tam nekje je neka živčna Nemčija. Strahotna fronta. Na jugu kapitulirana Italija, nekje daleč so Amerikanci, Rusi, Angleži in menda Japonci. In tu so drevesa ob cesti. Jarek z močvirnato travo teče ob poti, neki ljudje hodijo, hodimo, hodijo, hodimo, nad nami nebo, oddaljen strel in na poti pohojen hrošč. Ves čas pa smo se pogovarjali. Janez, to je vodnik, nam je povedal, da nas pričakujejo naše stvari v neki vasi, tja so bile odpeljane pred nekaj dnevi. Prav slabo sem se počutil brez vsakega orožja v žepu. Vse sem pustil za seboj. Vse sem poslal predse. Z vsem, kar mi je ostalo, sem tu, izroččen na milost

in nemilost dogodkom, ki se od nekod bližajo, ne da bi mogel vplivati nanje. Na to se je treba navaditi.

Domišljija je hotela delovati, kakor je bila nava-jena. To vendar ni šolski izlet pridnih otrok. Prižgal sem si cigareto, ponudil sem tudi obema pred seboj, oba sta odkimala. Ponudil sem čudnemu možaku za seboj; ta je samo stresel z glavo, češ kaj ti pride na misel. V črni, zastareli obleki ni pristajal ne med nas ne v to zeleno pokrajino, bil je pa zelo primeren za kamuflažo. Čudni čuk z bledico na licih, bolj podoben mežnarju kakor bodočemu vojaku.

Pogovor je tekel med tistimi tremi pred menoj. Kadar se je pot razširila, sem stopil dekletu ob levo stran, potem pa spet zaostal. Tisti zadaj je hodil brez najmanjše želje po kakšnih stikih z nami. Miško, ki je stopal ob Vesni, si je prizadeval, da bi jo zapletel v pogovor, ona pa je imela oči samo za vodnika. Sklanjala se je naprej, da bi bolje razumela, kaj govori. Janez je bil te poti očitno vaje. Kdove koliko takih, kakor smo mi, je že peljal »v hosto«?

Vesna je imela lepo oblikovane boke, dolge, pravilno raščene noge, zravnani hrbet in lahkotno hojo. Kjer koli bi jo srečal na svetu, bi vzbudila moje zanimanje – in prepričan sem, da ne zaman. Tu pa je vsa njena pozornost obrnjena na vodnika krdela, na poveljnika, v primeri s katerim sem popolna ničla. Obhajala me je tiha žalost neuspeha samca v čredi. Ona tudi ne ve, da sem bil dober vojak v mestu, zanj sem zdaj samo začetnik, rekrut, novinec, brez vrednosti. Ha, ko bi vedela, kako smo v večerih razoroževali

italijanske vojake! Alto le mani! No, daj puško. Le mirno. Zdaj pa pojdi lepo počasi naravnost naprej. Nemec ne bi bil tako poslušen. Nemcu tudi ne prideš tako zlahka z revolverjem za hrbet, to je res. Italijan pa meni, da to ni njegova vojna.

Vesna misli, da sem mestni gospodič. Ne ve, zakaj imam lakirane nohte. Draga moja, koliko denarja je šlo med temi prsti, črnoborzijanskega denarja – v žep naše organizacije. Poker je lepa igra, samo utrudljiva, kadar jo igraš samo zato, da vzameš denar enemu in ga daš na drugo mesto; žrtev ne razume igre, bojuje se, brani se, čudi se, ne ve, kako samo zavlačuje tisto, kar tako in tako mora priti – kdo je pa še dobil pri hazardu, če je bil v kleščah dveh strokovnjakov?

Njena rahlo zagorela polt na tilniku me nesramno privlači. Razpuščeni, dolgi lasje padajo na hrbet tako, da je ravno na sredi videti trikotnik kože, ki se pri hoji razkriva in pokriva.

Pot se razširi, zavije pod košato drevje, ob gostem grmovju. Pristopim Vesni na levo stran in nekaj pripomnim: ne zmeni se zame, še Miško kakor da me ne vidi, ne sliši. Spet zaostanem. Vržem pogled na moža v črnem: ta, ko da je prišel z onega sveta. Ali ga sploh kaj zanima? Nemara pa ga je strah?

Ničesar ni, kar bi mi krajšalo čas. Vsak korak je treba storiti, za vsako ped poti se je treba pognati naprej, minuta za minuto mora preteči po načrtu, ki ga ne poznam.

Tedaj je zazvenel kovinski glas:

»Halt!«

Izza grma je stopil nemški vojak z naperjeno brzostrelko, za njim sta stala še dva; vsi trije so bili ogrnjeni v marogaste pelerine.

Ustavili smo se nekoliko preveč sunkovito. Stopil sem korak naprej, tako da sem stal vštric z dekletom in Miškom.

Prepustnice!

Kam greste?

Janez je rekel v slabi nemščini: Milch holen, ins Dorf.

Vpletel sem se v pogovor, govoril sem nekoliko bolj tekoče. Da ni mleka v mestu, pa tudi kakšna jajca bi se prilegla.

Vodja patrolje si je ogledal naše ponarejene listine, vsakega je pogledal v obraz, nam vrnil papirje in rahlo zamahnil z desnico: Naprej!

Obšla me je živahnost.

Vesna je začela pripovedovati, kako so jo zaprli, zasliševali in topli. Izpuščena je bila šele pred dvema dnevoma; niso ji mogli nič dokazati.

»Kako pa, da so te izpustili?« je vprašal Janez.

»Niso vedeli, koga imajo.«

O, kako smo važni!

»Celo noč so me topli z bikovko,« je nadaljevala.

»Vsa sem črna in plava. Pa nisem rekla ,a' – in mi ni bilo treba reči ,ž'. Tudi drugi so se dobro držali.«

To je pripovedovala čisto strokovno.

»Gestapo?« je vprašal Miško.

»Ne. Ta beli. Policija. Nekdo iz hiše me je ovadil. Vemo, kdo. Naši ga imajo na spisku. Prekleta prasica hudičeva!«

To ni nikogar posebno zanimalo. Ona pa je nadaljevala:

»Penzionist! Tak vljuden gospod. Pobožnjakar.«

Spet sem si prižgal cigareto, nikomur nisem več ponudil. Miško je pripovedoval, kako so aretirali njega. Pred meseci. Kapitulacijo Italije je pričakal v nekih kletih. Nekega jutra so ga vrgli na cesto. Po zidovih je pisalo s krvjo: kaj so s kom počeli, imena in celo gesla. Tudi za njegovo zgodbo nam ni bilo mar. Vsi smo zelo »naši«, zelo zaslužni za naš boj. Zdaj gremo tja, kjer nam bodo podelili svetla odlikovanja. Verjetno bodo vsakemu dodelili lep grad. Tam bomo dočakali zmagoviti konec vojne; konec pa tako ni daleč. Italija je že kapitulirala.

Nekje v daljavi je bilo slišati pokanje pušk, praske-tanje posameznih strellov, rafali, še nekaj strellov, in spet tihota. Tresk in pokanje: bomba in puške, spet prasketanje, in vse utihne.

Utrgam list z grmovja: zelen, svež leskov list, še živ. Kako je izdelana vsaka žilica, vsaka ploskvica, vsaka celica. Katerega človeka na vsem svetu še zanima ta trenutek – navaden leskov list? In vendar je toliko neumljivega v tem preprostem listu.

Redek gozd.

Na oni strani – vas. Kakor bi bila izumrla. Polja, senožeti, vrbe v vrstah. Hiše med drevjem.

Posadili so nas v kmečko izbo, trije smo posedli za mizo, mož v črnem je sedel na stol ob oknu, z rokami v žepih je sedel tam in gledal predse. Janez je odšel z nekim kmetom neznano kam. Samo mimogrede nam je ukazal: tu počakajte. Dve ženski v delovnih oblekah sta nas pogledali in šli iz sobe. Nihče nas ni ničesar vprašal. Nič nismo vedeli, ne kje smo, ne na kaj čakamo, ne kaj bo, ne kdaj bo. Lahko bi bili žejni, lačni; lahko bi morali na stranišče.

Pogovarjala sta se samo Vesna in Miško, ki sta se menda poznala že od prej; vsaj nekega Borisa sta poznala oba; Boris pride ta teden; Boris je rekel: bil je na Dolenjskem; povedal je, da naši čistijo teren, orožja je na kupe; naši imajo topove, od italijanske vojske; tudi tanke imajo.

Vstal sem, da odidem ven. Vesna se je strogo obrnila k meni.

»Ne se kazati okrog hiše, je rekel Janez!«

Ah!

»Ali je rekel tudi, da ne smemo na sekret?«

Po praznem dvorišču je hodilo nekaj kokoši.

Popoln tujec na tujem dvorišču, ki pripada bogve komu. Po rangovni listi predzadnji, samo še človek v črni obleki je nemara za menoj. Kure se ne menijo zame. Tam zadaj za ograjo je drevje, ki se ne meni zame. Še zadaj mesto, ki sem ga zapustil z vso preteklostjo vred.

Le zakaj sem se sinoči tako skrbno okopal? In oblekel vse sveže perilo? Nekakšno slovesno občutje je plalo po meni. Jutri se začne novo življenje, svobodno življenje, odprti boj.

Koliko sem jih spravil za časa Italije iz mesta v partizane. In kako težko sem se vračal v moro okupiranega mesta.

Po dva, tri sem jemal s seboj, ob večerih, po policijski uri. Zbrali smo se v gostilni na robu mesta, tam smo »popivali« in kvartali do policijske ure, potem smo se premestili v kuhinjo h gospe Marti in počakali Stojana. Ta je vsakokrat pregledal razmere na bloku in prišel poročat, kako in kaj. V tem predelu mesta sem poznal vsak vrt, vsako senco, vsako stopinjo poti med vrtovi. Visoki hrasti sredi barjanskega loga, grmovje, jarki. Plazili smo se po suhem jarku proti žični pregraji, s katero je bilo obdano mesto. V razdaljah po kakšnih sto metrov so bili italijanski bunkerji, vmes pa je hodila straža. Na žicah so visele prazne konzerve, da so zazvenele, kadar bi se kdo dotaknil ograje.

Vse drugo je bila stvar tehnike. Treba je bilo pozvoniti s konzervami, straže so pobegnile v bunkerje. Iz bunkerjev se je – tja v tri dni – usul ogenj iz strojnic. In v tem hrušču smo lahko ravnali čisto sproščeno. Vrgli smo ploh (skrit v jarku) na žice, pognali ljudi čez, potegnili ploh nazaj in ga spet skrili v jarek, pa nazaj h gospe Marti, kjer nas je čakala najbolj dišeča kava. Ko so prišli Nemci na bloke, so se nehali taki prehodi, seveda.

Zakaj mi takrat naši niso dovolili oditi v hosto!

Onstran je čakala naša patrolja. Vsi so vedeli zame. Jakob! Tu sem pa tujec v Jeruzalemu.

A navsezadnje: kaj me boli? Nečimrnost? Ali pa me je nemara celo strah? Po tako dolgem času sem položil svojo usodo v neznane roke, neoborožen sem – ja, in še ponarejene dokumente imam, pa prepustnico za naše, zašito v suknjiču. Ali me vznemirja Vesna? Kaj vraga mi izpodžira živce, o katerih vedo vsi znanci, da niso slabi? Bil sem navajen voditi akcije, to je res. Tukaj je na čelu Janez, za njim pride Vesna, za njo Miško, potem dolgo ni nič – in na repu stojiva jaz in molčeči človek v črni obleki, ki je videti ko pogrebec. Vmes so še tiste domačinke, pa kure, seveda. In če bi nas zdaj obkolili, bi lahko samo še tekel tja čez gmajno, če bi utegnil. In to kar traja, traja.

Vrnil sem se v izbo. V kotu ustnic sem držal prižgano cigareto. Vesna in Miško sta me ošinila s pogledi, v katerih sem kar čutil nezadovoljstvo z mano.

Takoj za mano je vstopil Janez.

»Treba bo še počakati,« je rekel. »Jaz grem nazaj. Vse drugo vam pove Ciril.«

Kdo?

»Ne hodite okrog,« je še naročil.

»Saj mi ne hodimo,« je rekla Vesna in me ošinila s pogledom.

»Kdaj pa gremo naprej?« sem povprašal Janeza, ki ni nič rad odgovarjal.

»Ni čolna,« je zamrmral.

»Pa plavajmo,« sem se skušal pošaliti. Janez pa odhajajoč resno:

»Ne skrbite. Počakajte tu, Ciril vam pove, kako in kaj. Razumeli?«

Vesna je hitela prikimavati. Janez je odšel. Obrnil sem se za njim. Ko sem stopil počasi proti vratom, je rekla Vesna nekoliko razdraženo: »Kam pa spet?«

Obrnil sem se k njej. Resno je razložila:

»V zvoniku imajo beli stražo. Po vsej vasi se vidi.«

Neverjetno, kaj? In iz zvonika pridejo samo, kadar zagledajo sumljiv obisk iz mesta? Kaj pa, če bi se skrili pod posteljo?

Samo nasmehnil sem se deklici, ki je ta hip izgubila vse čare in prevzela vlogo poveljnika. Imela je sicer prav – ni pa predvidevala, da jaz nisem potreben pouka v teh rečeh. O disciplini sem imel kaj jasne pojme. Že otrok sem bil skavt. Potem sem bil športnik. In naposled delam v Osvobodilni fronti skoraj od začetka. Disciplina ni tisto, kar me razburja. Od-bija me nekaj drugega. Ta neznosna človeška čreda v večnem boju posameznikov za oblast; za vzpostavitve hierarhije v volčjem krdelu. Od otroških iger, prek šole, skavtov, športnih organizacij, kasarne, jetništva, bolnišnice pa vse tja do pokopališča – en sam boj za lestvice hierarhije. V vsakem človeku je suženj in samosilnik, zatirani in zatiralec; in samo trdo dejstvo, da vsi ne moremo biti zatiralci, nas deli v bolj ali manj zatirane, v večje in manjše zatiralce. Znana stvar je, da se je bati predstojnika, ki je doma copatar. Nekje je vsakdo zatiran, nekje je vsakdo zatiralec, pa če se tega zaveda ali ne. Ženske pa imajo poseben čut za to, kdo je v neki družbi vreden več,

kdo manj. Vsaka si želi zmagovalca, ker si hoče pridobiti varnosti.

Čakali smo in čakali.

Ciril – to je bil tisti kmet, ki je šel z Janezom – je naposled le prišel in povedal, da bomo morali prenočiti tukaj, ker pride čoln čez reko šele ob zori po nas.

Kmetica nam je dala mleka in kruha.

Šli smo spat na skedenj.

Sezul sem čevlje in jih položil k nogam, slekel suknjič in se z njim pokrtil čez glavo. Tudi drugi so pošli. Preden sem zadremal, sem slišal, kako je prišlo še nekaj ljudi in leglo na seno.

Duh po svežem senu.

Barjansko seno ima poseben, ostrejši, sočnejši duh.

Tam nekje v temi nekdo že začenja smrčati.

Dva šepetata, nerazumljiv pogovor o bogve čem.

Nemiren sem, težko bom zaspal. Predevam se z boka na bok, obležim na hrbtu, roko držim pod licem, da bi mi seno ne sililo v kožo in ušesa. Prižgal bi si cigareto, a vsi bi planili po meni: zažgal boš senik. Ne vedo, da še nikoli nisem zaspal z gorečo cigareto v rokah. Otresal bi previdno v škatlico vžigalic. Strokovno brezhibno bi ugasil v njej ogorek. Prepoved velja za nedisciplinirane, malobrižne ljudi, za razmišljence, za živčnike. In zaradi njih tudi za vse druge, take kot jaz, ki nikoli ne prevrnem kozarca s črnim vinom po belem prtju, nikoli ne spustim pepela s cigarete na snažna tla, ne pripadam vojski, ki okupira čisto tujo deželo. Nekomu sem nekoč posodil Tolstojevo Vstajenje; ko mi ga je vrnil, sem našel v knjigi tanko rezino salame in naokoli velike mastne

madeže. Koliko je takih navideznih malenkosti, ki delijo ljudi v različne skupine. Recimo, kako nekaternikov prav nič ne moti, če nosijo na zavihkih suknjiča madeže od golaža.

Premišljal sem o vrsti takih malenkosti, ki so na dnu vendarle pomembne, saj delijo ljudi v kategorije, v skupine, ustvarjajo zveze in razlike. Recimo, samo veselje ali malomarnost glede umivanja nog, pranja nogavic, čiščenja nohtov in zob, negovanja las in spolnih pritiklin. Potem pa to raste v nazore. Odnos do narave. Ob sončnem zahodu se samo bojim, kdaj bo kdo zanosno (otožno, vzneseno, bučno) vzkliknil: Joj! Kakšen čudovit (prekrasen, veličasten, neverjetno lep) sončni zahod – in pokvaril tiho gledanje.

V takih razmišljanjih sem menda utonil v nemirno spanje, polno prav zoprnih sanj (plazil sem se po neznanu deželi, in od vsepovsod so se oglašali šepetajoči glasovi tistih, ki so me lovili; potem sem pa hodil po mestni ulici v samih nogavicah, ker sem menda pozabil obuti čevlje). Nekoliko sem se prebudil in spet potonil v moreče sanje; naposled sem nemara trdneje zaspal.

Skočil sem pokonci, pograbil z eno roko čevlje, z drugo pa suknjič – in že bežal – ko sem se šele zavedel, kaj je sploh bilo.

»Ta beli!« je nekdo krehnil z vročim glasom. Splošno skakanje s sena, sopihanje, stokanje, topot korakov; zunaj pa še nekaj strelav in krikov »Stoj!«.

Ko sem planil na piano, je zagrmelo in dolg plamen je suknil iz puškine cevi, čisto blizu. Nekakšne bežeče

sence. Kriki, zamolkli in divji, kletev. Še en strel, nekoliko dalj od mene. Kričanje: Banda hudičeva! Mater ti! Stoj! Stoj!

Vrgel sem se v levo, za senik, zbežal sem med drevesi sadovnjaka. Zaregljal je kratek rafal. Halt! je zadonelo. Nemci! je kriknil ženski glas. Za menoj je topotalo, nisem mogel ugotoviti, ali teče za menoj begunec, kakor sem sam – ali lovec name. Za vsak primer sem bežal čedalje bolj na levo, tam sem slutil gozd. Groza, da bi me ujeli, mi je vražje pospešila tek. Trajalo je lep čas, da sem se zavedel, češ, saj sem bos! Aha! Čevlje pa le držim v rokah, in suknjič tudi. Koraki tistega za mano (kar je že bilo v nočni temini) so zaostajali. Skušal sem se nekoliko razgledati. Saj tam je sam travnik pred mano. Gozd je nemara bolj na levi? Zdaj pa bolj previdno. Pa obul bi se. Noga-vice imam mokre in umazane, mislim, da sem stopil nekje v blato. Večje grmovje, leščevje, splazim se spodaj, tam se obujem in prisluhnem dogodkom.

Listje pod leščevjem. Potuhnem se k tlom in poslušam. Vse je utihnilo, samo nekakšno glasno govorjenje je slišati sem od hiš, od vasi, ali s poti kraj vasi, kaj vem.

Nekaj človeškemu glasu podobnega se oglasi čisto blizu mene. Zdrznem se in stisnem pest.

»Ali ne gredo sem?« vpraša šepetajoč glas, moški je.

V hipu je vse jasno: tudi on se »jih« boji, tudi on je begunec, noben nevaren človek.

»Mislim, da ne gredo sem,« odgovorim, samo da nekaj rečem. »Kako ste pa prišli sem?«

»Tako kot vi. Samo malo prej, ker nisem mogel spati. Na seniku sem ležal. Vi tudi?«

»Tudi. Jaz sem pa zaspal ko top.«

Splazil se je bliže. Oči so se navadile na temo. A prepoznal sem samo liso, ki je pomenila obraz. Zdelo se mi je, da ima brado in brke.

»Ne bo jih,« je rekel. »Tu večkrat pride ponoči patrolja, malo pošpricajo s svincem in gredo naprej.«

»Ali ste tukajšnji?«

»Ne. Danes sem prišel iz mesta.«

»Jaz tudi.«

Zdaj sva se nekako ovohala, prvi je spregovoril on:

»Saj sva prišla skupaj. Z Janezom. Jaz sem hodil zadnji.«

»V črni obleki?«

»Ja. Anton mi je ime.«

»Meni pravijo Berk. Drugače sem pa Jakob.«

»Berk?«

»Anton! Kaj pa zdaj?«

»Nič. Redkokdaj pridejo dvakrat eno noč. Malo bova počakala, potem bova pa šla pogledat, kako in kaj; spala bova po tejle dirki bolj težko. Ali imate morda kak rezervni robec?«

»Imam.«

»Ne vem, čez kaj sem se spotaknil. Kar po zraku sem letel. Zdi se mi, da sem se kar globoko popraskal po dlani; kri. Urezal sem se.«

Podal sem mu robec in mu pomagal obvezati roko. Ta molčeči možak pa je govoril čisto sproščeno, postal je nekaj čisto drugega, kakor je bil na poti.

»Še svoj živi dan nisem tako tekel,« je rekel in menda se je smejal sam sebi. »Pa sem že velikokrat tekel za glavo.«

»Takole ... brez orožja ...« sem potožil tudi jaz.

»Orožja boš še sit do vrh glave,« je premišljal na glas, govoril je ko človek, ki ve, in je svoje stvari gotov. »In cvirna tudi ... saj veš, kaj je cvirn, ne?« (Cvirn je beg čez drn in strn.)

»Do konca bomo že zdržali. Saj zdaj ne bo trajalo več tako dolgo.«

»Ali si ti tudi eden optimistov? Jaz pa mislim, da lahko traja še leta.«

»Leta? Ali ste znoreli?«

»Me tolažiš – ali si res naiven?«

»Leta, pravite? To se pa res grdo sliši. Posebno nocoj.«

Gledala sva proti vasi, kjer se je spet oglasilo nekako tekanje in kričanje. Po premolku je spregovoril človek poleg mene, mirno, kakor da predava: Ko so bili Nemci pred Moskvo, je rekel Stalin: samo še leto ali dve potrpite. Kasneje tega roka ni nikoli preklical. Zavezniki zavlačujejo. Kje je videti konec vojne? Nemci so vojaški narod. Japonci tudi. Zahodu je kaj vseeno, iz čigave žile teče kri – iz nemške ali iz ruske. Glavno je, da ne stoji niti en nemški vojak na angleški ali ameriški zemlji. Rusijo rešuje in uničuje njena prostranost: so oblasti v Sovjetski zvezi, ki imajo vojno za stvar dveh ali treh zahodnih republik – saj je bil tudi rusko-finski spopad za večino Rusije stvar leningrajskega vojnega okrožja.

Že, že, sem ugovarjal (saj se je vse v meni upiralo, da bi pristal na »leta« vojne pred seboj), vendar je položaj le bistveno drugačen kakor pred Stalingradom in pred nemškim porazom v severni Afriki.

O tem menda ne bova dvomila, je hladno nadaljeval moj sogovornik; lahko bi bilo precej slabše – če bi Nemci prišli čez Kavkaz in bi jim uspelo v severni Afriki – Turčija bi v tem primeru stopila v vojno na strani osi – in če bi Japonci prodrli skozi Burmo – in če bi Indija ne stopila v vojno na strani zaveznikov – in bi se Nemci v Aziji združili z Japonci ... in prišli do novih virov nafte ... takih »če« je v vsaki vojni cela armada ...

Prestal je. Prisluškovala sva tihoti, ki je nastala v naselju pred nama. Nobenega bližajočega se šuma ni bilo zaznati. Možak je nadaljeval:

Nemce je na bojišču težko poraziti. Angleži jemljejo vojno nekako športno (nekoliko zlobno je pristavil: človek bi jim privoščil nekoliko nemške okupacije), Amerikanci se gredo vojsko po kavbojsko; Rusom je vojna prava nesreča, a umirati znajo; Nemce žene tista pradavna zavojevalna strast. Oni imajo svojo nemško vero v svoje orožje, imajo svojega nemškega boga in se gredo svojo junaško opero. Do konca ne bodo verjeli, da so poraženi. In če bo tako kot leta osemnajst, še potem ne; kaj pa je v zgodovini dvajset let? Tisti poraz v prvi svetovni vojni je bil zanje samo poučna epizoda – a poučna v narobe smislu, dragi moj! Mislijo, da jim je manjkalo samo za las, pa vojne ne bi bili izgubili. Trenutno so še presneto močni, samo poglej, kolikšen teritorij držijo v

oblasti. Trajalo bo lahko še dolgo, preden bo uničen vojni potencial – v Nemčiji sami. Govori se o zalogah za plinsko in bakteriološko vojno ... nihče prav ne ve, od kod črpajo tolikšno samozavest? Tolikšno vero v nemškega vojnega boga? Zato ne bodi naiven. Glej stvari takšne, kakršne so.

Tikal me je; sploh ne vem, kdaj sva prešla na »ti«.

»In koliko časa, misliš, da stvar lahko traja?« sem ga vprašal.

»Trapa. Saj nisem prerok. Tridesetletna vojna nemara ne bo. Dve ... tri leta ... kaj vem. Konec bo, ko bo vse skupaj dozorelo. Zdaj pa vendar sam čutiš, kako nezrele so stvari?«

Nasmejal sem se.

»Ti je smešno?« je vprašal malomarno.

»Ne to, kar praviš. Spomnil sem se te, kako si koral za mano skozi Mestni log. Sem mislil, da ne znaš šteti do pet. Zakaj pa si bil tako molčeč?«

»Molčeč? Hm. Kaj se pa češ pogovarjati z zelenci? Če bi vam rekel, da vojne jutri še ne bo konec, bi padli po meni. Ali naj bi se menil o lepoti narave?«

»Ali te lahko vprašam, kaj si po poklicu?«

»Pustiva zasebna vprašanja. Vsaj dokler ne prideva na oni breg Ljubljance. Zdi se mi, da bi lahko šla na ogled proti vasi?«

Zlezla sva torej izpod leščevja.

Mir in tihota. Ko da se ni nič zgodilo.

V hiši na kraju vasi je gorela leščerba. Splazil sem se k oknu, možak v črni obleki je ostal za mano v varni razdalji. Prazna izba.

Tipaje, korak za korakom, sva se premikala k zadnjemu vhodu v hišo. Tema je dobra, ker begunca skriva, slaba pa, ker skriva tudi zasledovalca.

Komaj sem se zadržal, da nisem kriknil od groze: zadel sem v nekaj mehkega, nekaj se je zganilo pred mano, človek! In ta človek je zašepetal z ženskim glasom:

»Kdo pa je?«

V glasu je bilo toliko strahu, da mi je to vlivalo poguma.

»Naši,« sem odgovoril.

Bila je Vesna, a precej drugačna ko popoldne; rahlo je drgetala od prestanega strahu. Ni vedela, ali je kdo v hiši, bežala je in se potem vrnila. Nič ne ve.

Kar precej glasno sem stopil v hišo, v veži nikogar, v izbi nikogar. Vzel sem petrolejko, privil stenj na svetlejšo in obšel hišo – bila je prazna. Postavil sem svetilko na mizo v veži in šel nazaj na dvorišče. Tam so bili trije ljudje, črno oblečeni, Vesna in še nekdo: ena kmetic. Ciril je naročil, naj počakamo, ko se zberemo, kar tu na dvorišču. Dva so ujeli, odpeljali so ju. Dva sta v seniku. Beli so našli skriti čoln na rečnem bregu in ga potopili. Ciril je šel po drug čoln. Vesno je skrbelo, ali ne bodo »oni« prišli še enkrat to noč. Lahko da. A zmeraj pridejo čisto glasno in po cesti. To je Vesno očitno potolažilo. Začela je pripovedovati, češ da je »naši« niso pustili prej iz mesta v hosto, da jih je še zdaj komaj pregovorila ... kakor da bi se opravičevala (pred nama? pred seboj?), da odhaja v vojsko šele zdaj, ko bo vsak čas prišla zmaga. Ni opazila, da midva s črno oblečenim samo molčiva.

Prišla sta tudi ona dva iz senika, eden od njiju je bil Miško. Izvedeli smo, da so mu krogle žvižgale čisto mimo ušes, da se je vrgel v jarek – in to ravno na – »tegale tukaj« – manjšega fanta, ki ga nismo poznali; bil je iz druge skupine. Koga so ujeli? Nihče ni vedel. Čez uro ali kaj se je priplazil še eden beguncev, ves moker; padel je v močvaro in se komaj izvlekel.

Prvi svit je legel na hribovje na jugu, ko je prišel Ciril po nas.

Molče smo stopali za njim po senožeti, ne da bi bili izvedeli, kaj se je v noči dogajalo.